

EFLATUN

SOKRATES'İN SAVUNMASI

özelbil

SOKRATES'İN SAVUNMASI ÜSTÜNE

Meletos, Anytos ile Lycon, devletin Tanrılarını tanımamakla, ortaya yeni kutsal yaratıklar atmakla, gençliği baştan çıkarıp, doğru yoldan ayırmakla suçlandıkları Socrates yetmiş yaşındaydı.

Suçlayanların başı Meletos kötü bir ozandı. Anytos'un zoruyla aldı bu işi üzerine, Anytos'la Lycon da katıldılar sonradan. Zengin sepici Anytos etkin bir söylevci ve halkçı partinin ileri gelenlerindendi. 409'da ordu kumandanıyken Thrasbule ile Otuzları yenmişti. Ksenofon'a inanmak gerekirse, (Savunma, 29) Socrates'e kızgınlığı şu yüzden: Socrates, çocuğunu sepicilik uğraşında yetiştirdiği için kınamış Anytos'u. Anytos işte bunun için içerliyormuş kendisine. Daha ciddî başka nedenlerin, siyasal nedenlerin olduğu su götürmez: Halkçı partinin ileri gelenleri önünde Socrates'in eleştirilerinden kendisini yaralanmış duymalı. Lycon üstüne pek bir şey bilemiyoruz. Güldürücü ozan Eupolis yabancı bir kökten geldiği için takılıyor ona. Cratinos da yoksulluğunu, kadınsı davranışlarını doluyor diline. Her neyse, pek önemli birine

benzemiyor Lycon. Bu suçlayanlar topluluğunda Meletos ozanları, Anytos el işçileriyle siyasa adamlarını, Lycon söylevcileri temsil ediyordu; yani Sokrates'in bilgilerini, daha doğrusu bilgisizliklerini ortaya koyduğu, onurlarını hırpaladığı, hınçlarını uyandırdığı insanları.

Bütün bu kinlere uğrayan Sokrates dalgaya kapılmadı hiç. Cezalandırılacağını bile bile, öğrencileriyle gene eskisi gibi, davasıyla ilgisi olmayan konularda söz etmekten geri durmadı. Kendisini savunmayı düşünmeyen Sokrates'e şaşan gönüldaşı Hermogenes'i (Sokrates'in Savunması, Ksenofon, 3, 4): "Bütün yaşamım boyunca yaptığım başka bir şey miydi?" diye yanıtladı. Anlayamadım, nasıl? "Hiç bir haksızlık etmeden yaşayarak". Hermogenes, Atina yargı yerlerinin suçsuzları da sık sık yok ettiğini ileri sürmesine karşılık, Sokrates iki kez savunma yazmayı denediğini, kutsal belirtinin kendisini bundan alıkoyduğunu söylüyor. Digene Laerce'ye kalırsa, Lysias bu suçlamadan kurtulmayı sağlayacak bir savunma önerebilirdi. Sokrates: "Söylevin çok güzel, ama bana göre değil" diye geri çevirdi. Bu söylevin kurallara göre düzenlendiği, yargıçlardan aman dilemeyi amaçladığı su götürmez. Sokrates'in istemediği de buydu işte. Yazılı olmayan bir söylevle savundu kendisini. Ama daha önce bu söylevi uzun uzun düşünmüş, kurmuş olmalı. Öylesine bir konuşma çalımını gösterdi ki bu

söylevde yargıçları da, gönüldaşlarını da etkiledi bayağı. Beş yüz ya da beş yüz bir oydan altmış oy çoğunluğuyla çarptırıldı cezaya. Cezasını saptamaya çağrıldı, suçlu olduğunu benimsemek için boş verdi buna, 'diyor Ksenofon Eflatun'a göre, daha da ileri giderek, "Beşyüzler kurultayından" beslenmeyi istemiş Sokrates. Bu istek yargıçlar kuruluna bir kafa tutma gibi geldiği için, bu sefer daha büyük bir çoğunlukla ölüme yargıladılar kendisini. Cezaevine götürüldükten sonra, Delos'a gönderilen din kurulunun dönmesini beklemesi gerekti bir ay. Çünkü kutsal adaya, her yıl kurban vermeye giden milletvekillerinin gidişleriyle dönüşleri arasında kimseyi öldürmeye izin verilmiyordu. Cezaevinden kaçıp kurtulabilirdi. Ama yapmadı bunu. Cezaevine alınan öğrencileriyle görüşüp konuşmakta, düşüp kalkmakta devam etti. Bilim ve erdem yolunda tüketilen uzun bir yaşamı taçlandıran bir sessizlikle, yiğitlikle baldıran ağısını içerek öldü.

Savunma açık seçik üç bölüme ayrılır. En önemli olan birinci bölümde Sokrates kendisini suçlayanların savlarını tartışıyor; ikinci bölümde cezasını saptıyor; üçüncü bölümde kendisini ölüme yargılayan yargıçlara haksızlıklarını gösteriyor, kendisini ölümden ve öteki dünyadan alıkoyanlarla görüşüp konuşuyor.

SOKRATES'İN SAVUNMASI

BİRİNCİ BÖLÜM

I. — Atinalılar! Beni suçlayanların üzeri- 17 a
nizde nasıl bir izlenim bıraktıklarını bilmiyo-
rum. O denli kandırıcıydı ki sözleri, kendi pa-
yıma ben onları dinlerken az kalsın unutuyor-
dum kim olduğumu. Bununla birlikte, inanın
ki tek bir doğru söz söylememişlerdir. Bunca
yalanın arasında beni en çok şaşırtan, konuş-
makta usta olduğumu, bu yüzden de sizle-
ri kandırabileceğimi, uyanık bulunmanız ge-
rettiğini söylemeleridir. Birazdan açıklayaca- b
ğım yalancılıklarından ötürü yüzleri kızarma-
dı hiç, bence utanmazlığın daniskasıdır bu. On-
lara göre her doğruyu söyleyen adam konuş-
makta ustaysa, bir diyeceğim yok. Bunu de-
mek istiyorlarsa, ben söylevci olduğumu benim-
serim; ama onların kullandığı anlamda değil.
Her neyse, gene söylüyorum, dediklerinde doğ-
ru bir yan hemen hemen hiç yoktur. Oysa ben,
tersine, gerçeği söyleyeceğim ancak. Ama Ati-

nalılar, ben onlar gibi baştanbaşa parlak ve gösterişli deyimlerle, terimlerle bezenmiş usturuplu düzenlenmiş söylevler çekecek değilim, Tanrı göstermesin: yalnız, dilimin ucuna gelen sözcükleri allayıp pullamadan söyleyeceğim. Çünkü bütün diyeceklerimin doğru olduğuna inanıyorum; içinizde kimse benden doğrudan başka bir şey beklemesin.

Atinalılar, toy delikanlılarımız gibi karşınızda birtakım süslü püslü tümcelerle konuşmak benim yaşımdaki bir adama yakışmaz. Sizden yalnız şunu dileyebileceğim: Kendimi savunurken öteden beri alışık olduğum gibi konuştuğumu, agora'da, sarraf tezgâhlarında nasıl konuşursam, ya da başka yerlerdeki konuşmam gibi, burada da öyle konuştuğumu görürseniz şaşmayın, kesmeyin sözümü. Şunu da bilin ki, ben yetmişini aşmış bir adamım, ilk olarak yargıç karşısında bulunuyorum; burada konuşulan dilin de büsbütün yabancıyım. Onun için, bir yabancıнын ana diliyle, kendi yurdunun törelerine göre konuşmasını nasıl doğal karşılarsanız, beni de tıpkı bir yabancı sayarak, alışık olduğum gibi konuşmama izin verin. Bu dileğimi yersiz bulmayacağınızı umarım. Söyleyiş iyi ya da kötü olmuş, ne çıkar bundan? Siz yalnız benim doğru söyleyip söylemediğime bakın, asıl buna önem verin. Bir

yargıcın değeri, ortamı buna dayanır çünkü; söylevcininki de doğruyu demeye.

II. — Atinalılar! Önce bana sürülen eski karaları, beni eskiden beri suçlayanları yanıtlamak uygun olur; daha yenilerini bundan sonra yanıtlayacağım. Beni yıllardan beri haksız b yere sizin yanınızda suçlayıp duran birçok kişiler olmuştur: Anytos'la arkadaşları benim için daha az sakıncalı değildir, ama ben bunlardan daha çok korkarım. Evet, Atinalılar, bunlar daha sakıncalıdır; çünkü bunlar, birçoğunuzu ta çocukluğunuzdan beri yalanlarla kandırarak, sözümona göklerde olup bitenlerle uğraşan, yerin altında neler olup bittiğini araştıran, yanlış doğru gibi göstermeyi beceren Sokrates adlı bir bilgin olduğuna inandırmışlardır sizi. Bu masalı yayanlardır işte, beni suçlayanlar içinde en çok korktuklarım; çünkü bunları dinleyenler, bu gibi sorunlara kafa yoranları Tanrılara inanmaz, sanıyorlar. Şunu ekleyeyim: Böyle adamlar çoktur; beni de eskiden beri suçlarlar; üstelik bunları en çok etki altında kalabileceğiniz çağlarda, kiminiz daha çocuk ya da delikanlıyken kulaklarınıza doldurmuşlardır. Hem bu suçlamalar, karşılarda kendilerini yanıtlayacak kimse yokken, benim arkamdan oluyordu. İşin kötüsü, bir gül-

d dürü yazarını saymazsak, bunların ne adını biliyorum, ne de sanını; kim olduklarını söyleyemem sizlere. Kıskançlık, çekememezlikle sizleri kandırmaya çalışan, kendi kendilerini de kandırarak başkalarını kandıran bu adamlar, uğraşılması en güç olanlarıdır; çünkü bunlar, buraya getirilemediği gibi, söyledikleri de çürütülemez... Bu yüzden gölgelerle çarpışmak, kendimi savunurken karşınlarımı karıştırmak, beni yanıtlayacak kimse yokken konuşmak zorunda kalıyorum. Öyleyse, demin de dediğim gibi, beni suçlayanların iki türlü olduğunu görürsünüz: Bir beni şimdi suçlayanlar, bir de eskiden suçlamış olanlar. İlkin ikincileri yanıtlamam gerektiğini sizin de uygun bulacağınızı umarım; çünkü bunları hem ötekilerden daha çok, hem de daha önce işitmişsinizdir.

19 a Demek ki, Atinalılar, artık kendimi savunmaya başlayabilirim. Yıllardır kafanızda kök salan kötü bir izlenimi kısa zamanda söküp atmaya çalışmalıyım. Hakkımda ve hakkınızda hayırlı ise, bunu başarmayı, savunmamı boş yere yapmamayı dilerim; ama bunun kolay bir iş olmadığını da iyice biliyorum. Bütün bunlar da Tanrı'nın gönlünce olsun; bana düşen ödev, yasanın buyruğuna uymak, kendimi savunmaktır.

III. — Başından başlayalım işe. Görelim bakalım, benim kötülenmeme yol açan, bu suçlamayı yazmayı Meletos'a göze aldirtanın ne olduğunu araştıralım. Ne diyorlar beni lekeleyenler? Diyelim ki, davalarını önünüzde dile getiriyorlar. Okuyalım suçlama edimlerini: «Sokrates suçludur: Yeraltında, gökyüzünde olup bitenleri araştırıyor, açıkça; eğriyi doğru diye gösteriyor, başkalarına da kendisi gibi olmalarını öğretiyor». Suçlamanın aşağı yukarı özü bu. Aristophanes'in güldürüsünde kendi gözlerinizle gördüğünüz gibi: Ortada Sokrates adlı bir adam dolaştırılıyor, başı havalarda gezdiğinden, benim hiç, ama hiç anlamadığım şeylerden dem vurularak bir sürü saçmasapan sözler sıralanıyor. Bu dediklerimi de bu bilimi, bu konulardan anlayan birini küçültmek için. Meletos'un yeni bir dava açmasından çekindiğim için söylemiyorum; gerçekten hiç uğraşmam ben böyle işlerle. İçinizden birçoğunu tanık diye gösteriyorum, birbirinizden sorup öğrenin, ne biliyorsanız söyleyin. Çoğunuz benim konuşmalarımı dinlemiştinizdir. İçinizde benim bu sorunlar üstüne şimdiye değin tek söz söylediğimi bilen varsa, söylesin burdakilere... İşitiyorsunuz yanıtlarını. Suçlamanın bu bölümüne verdikleri yanıt karşısın-

da, geri kalanının doğruluğunu, eğriliğini yar-
gılayabilirsiniz.

IV. — Bütün bu söylenen şeylerin gerçek bir yanı yoktur hiç; size benim ona buna öğrence verdiğimi, para aldığımı söylediye biri, e bu da doğru değildir. Doğrusu, bir kimse insanlara gerçekten bir şey öğretebilseydi, buna karşılık para alması o kimse için bir onur olurdu. Leontion'lu Gorgias gibi, Keos'lu Prodikos gibi, Elis'li Hippias gibi kent kent geze- rek öğrence veren, gençleri kendi kentdeşlerin- den parasız öğrence alabileceklerken, kentdeş-
20 a lerinden ayırarak kendilerine çekecek denli kandıran, öğrenceleri için para almakla kalma- yıp, üstelik bu parayı lütfen aldıklarından ötü- rü gençlerin kendilerine teşekkür ettikleri kim- seler var! Burda bile varmış böyle bir bilgin adam; Paros'luymuş kendisi, aramızda yaşıyor- muş. Bir gün, bilgiç (sofist) ler uğruna dün- ya kadar para döken Hipponikos'oğlu Kallias'la
b karşılaşmıştım. İki oğlu olduğunu biliyordum. Oğullarıyla ilgili bir soru sordum kendisine: Kallias, dedim, iki oğlunun yerine iki tayın ya da iki buzağın olsaydı, onları yaratılışları ge- reğince yetiştirecek birini tutardın, ya bir be- cerikli bakıcı olurdu bu ya da iyi bir çiftçi. Ama insan olduklarına göre oğulların, onları

yetiştirecek, yönetecek birini buldun mu, onları kimin eline vereceğini biliyor musun? Kim öğretecek onlara insana ve yurttışa vergi erdemi? Oğulların olduğuna göre, bunun üstünde düşünüp taşınmışındır, böyle bir kimse varmı, yok mu? — Var, dedi Kallias. — Kim, neredi, öğrencesini kaçā veriyor? diye sorunca: — Paros'lu Evenos, öğrencesine beş mina alıyor, diye yanıtladı. O zaman, Evenos bu iş- c ten anlıyorsa, bu bilgisini de bu kadar ucuza öğretiyorsa, doğrusu mutlu adammış, diye düşündüm. Öyle ya, benim elimden de böyle bir iş gelseydi, ben de gerçekten övünç ve sevinç duyardım; ama açıkça söylüyorum Atinalılar, benim elimden gelmez böyle işler, bilmem ben bu işleri.

V. — Belki içinizden biri, bütün bunlara karşı diyecek ki: «Peki ya ama Sokrates, aslı nedir bu işin? Sana yöneltilen bu suçlamalar nereden geliyor? Herkesten ayrıksı bir şey yapmadığını söylüyorsun; alışılanın dışında bir şey yapmamış olsaydın, senin için bunca de- d dikodu, gürültü patırtı çıkarılmazdı. Anlat bize bunun nedenini de, biz de seni baştansavma yargılamayalım». Bu takışmayı doğru buluyorum; onun için de bana sürülen karaların, bu kötü ünümün nerden geldiğini açıklayaca-

ğım size. Dinleyin bakın. Kiminiz şaka ettiğimi sanır belki; oysa, inanın ki doğruyu söyleyeceğim yalnız. Bu ün, benim azbuçuk bilge olmamdan çıkıyor, başka bir şeyden değil. Nedir mi bu bilgelik? Salt insanlara vergi bir e bilgeliktir belki. Belki gerçekten vardır bende bu bilgelik, ama demin sözünü ettiklerimin de var bir bilgelikleri ya, onlarınkinin insanüstü olduğu su götürmez; böyle değilse bu bir şey söyleyemem artık; çünkü ben, bilgeliği bilmiyorum, tersini söyleyen kimse yalancıdır, bana kara çalmak için söylüyordur bunu.

Şimdi Atinalılar, kendimden böyle söz etmemi aşırı bulsanız bile, mırıldanmaya başlamayın. Bundan sonra diyeceklerim benim sözlerim değil çünkü; güveninize yaraşık birinin sözleri. Size tanık olarak Delphoi tanrısını göstereceğim; benim bir bilgeliğim var mı, varsa nasıl bir bilgeliktir söyleyecek size o. Khairephon'u tanırıyorsunuz. Çocukluk arkadaşım-
21 a dı, kamu gönüldeşiydi, geçen sürgünde birlikteydi sizinle, dönerken de birlikte gelmiştiniz. Khairephon'un nasıl bir adam olduğunu da bilirsiniz, bir şeyi kafasına koydu mu, yüzde yüz yapardı. Bir gün Delphoi'ye gitmiş, biliciye şu soruyu çekinmeden sormuş — gene diliyorum sizden, yargıçlar, kesmeyiniz sözümü — ne diyordum, evet dünyada benden daha bilge bi-

ri olup olmadığını sormuş. Pytho'lu tanrı sözcüsü de: Yoktur, diye yanıtlamış. Khairephon bugün sağ değil, ama kardeşi burda, bu yanıtı kanıtlayabilir önünüzde.

VI. — Bütün bunlardan niye mi söz ediyorum? Söyleyeyim: Benim lekelenmemin kökenini açıklamak istiyorum da ondan. Bilicinin bu yanıtını öğrenince, kendi kendime şöyle düşündüm: «Tanrının demek istediği ne ola, sözlerinin gizlediği anlam nedir? Çünkü ben, biliyorum ki, az ya da çok bilge değilim. Peki öyleyse, benim en bilge olduğumu belirtirken ne demek istiyor? Tanrının yalan söylemediği su götürmez çünkü; yalan onun özü ile uzlaşır bir şey değildir». Tanrının düşüncü nedir? diye uzun zaman sordum kendi kendime. Sonunda, büyük çabayla, kendimi aydınlatacak şu sonuca vardım: Bilge sayılanlardan birini bulup biliciye gider, sözünü çürütmek, sınamak için şöyle derim: «Sen bana insanların en bilgesi diyorsun ama, işte bu adam benden daha bilge». Bu adamı iyice bir inceledim; adım söylemeyi gereksemiyorum, ama devlet adamlarımızdan biri, sırası gelince benim üzerimde bıraktığı izlenimi de anlatacağım size. Onunla konuşurken, bu adam birçok kimseden daha bilgeymiş duygusunu uyandı-

ıyor; kendisine de öyle geliyor ama, hiç miş hiç bilge gözükmedi bana. O zaman kendinde var olduğunu sandığı bilgeliğin olmadığını ona göstermeyi denedim. İşte bunun için onun, orda beni dinleyenlerin birçoğunun düşmanlığını kazandım. Ordan ayrılırken, kendi kendime d diyordum ki: «Bu adamdan daha bilgeyim. Doğrusu ikimizin de güzel, iyi bir şey bildiğimiz yok belki; ama o, hiç bir şey bilmezken, bildiğini sanıyor, oysa ben bilmiyorsam, bildiğimi de sanmıyorum. Öyle sanıyorum ki, ben ondan biraz daha bilgeyim, çünkü bilmediğim bir şeyi biliyor diye geçinmiyorum». Ondan sonra başka birine, ilkinden de daha bilge sayılan birine e gittim. Orda da aynı kanıya vardım, orda da gene onun ve daha birçoklarının düşmanlığını kazandım.

VII. — Böylece birçok düşman kazandığımı bile bile, soruşturmanın ardını bırakmıyor, gittikçe umutsuzlanıyor, üzüm üzüm üzüyordum; ama Tanrının bana verdiği ödevi her şeyden üstün tutmalıyım, diyordum. Bilicinin, Tanrının ne demek istediğini araştırmak için bilgili sayılan kim varsa gidip bulmam gerekiyordu. 22 a Atinalılar, köpek hakkı için size doğruyu söylemek boynumun borcu, aşağı yukarı şöyle bir durumla karşılaştım: Tanrının dü-

şüncesine göre inceleyerek baktım ki, —birkaçını saymazsak— bilgelikleriyle en çok tanınanlar, bilgelikten en çok yoksun olanlar; oysa öbürleri, yetersiz sayılanlar en anlayışlı, en uslu insanlar gibi geldi bana. Kimlere başvurmadım, nereleri dolaşmadım, onca didinip çabalamalarımın sonunda, Tanrının sözünü çürütmedim.

Devlet adamlarından sonra, gittim ozanları, tragedya yazarlarını, övgü yazarlarını, daha başka yazarları buldum. Artık bu sefer bilgeliğimin onlarınkinden aşağı olduğunu anlayacağım, diyordum kendi kendime. Üzerinde en çok çalıştıklarını, en iyi işlediklerini sandığım yapıtlarını aldım yanıma, bunlarda ne demek istediklerini sordum kendilerinden, bu adamlardan bir şeyler öğreneyim dedim. Doğruyu söylemeye utanıyorum, Atinalılar, ama söylemeliyim. Orda bulunanların hemen hemen hepsi, ozanların kendilerinin yaptıkları şiirler üstüne ozanlardan daha iyi konuşurlardı. O zaman ozanlara da yaratımlarında kılavuzluk edenin bilim olmadığını, şiirlerini bir çeşit içgüdüyle, kutsal bir esinle yazdıklarını, onların da birçok güzel şeyler söyleyip de bunların bilincine varmayan biliciler, Tanrı elçileri gibi olduklarını çabucak kavradım. Ozanların durumu aşağı yukarı buydu. Üstelik on-

lar, ozanlık yetenekleriyle kendilerini insanların en bilgisi sanıyorlar; hiç değiller oysa. Yanlarından ayrılırken anladım ki, devlet adamlarından nasıl üstünsem, onlardan da öylece üstünüm.

VIII. — Sonunda el işçilerine gittim. Çünkü, benim aşağı yukarı bir şey bilmediğimi biliyordusam, hiç değilse onların içinde birtakım adamların birçok güzel şey bileceklerine güvenim vardı. Bakın bunda aldanmamıştım: Onlar, benim bilmediğim şeyleri biliyorlardı gerçekten, benden de daha bilgiliydiler. Yalnız Atinalılar, bu iyi el işçilerinin de ozanlar gibi bir ağdıkları, eksikleri vardı: Kendi işlerinin, uğraşlarının er oldukları için en önemli, en yüksek şeylerden de anladıklarını sanıyorlar, bu sanı da kendi bilgilerini gölgeliyor. Öyle ki, Tanrının sözüne geldim, bilgilikleri de, bilisizlikleri de yerinde dursun dedim, onlar gibi bilgin, onlar gibi bilisiz olmaktansa, olduğum gibi kalmayı yeğlemek daha iyi değil mi? diye sordum kendi kendime. Sonra da gerek kendimi, gerekse Tanrıyı «Olduğum gibi kalmak daha iyidir benim için» diye yanıtladım.

IX. — Atinalılar, işte bu soruşturmalar yol
23 a açtı bana karşı böylesine acı, böylesine ür-

künç hınçlar beslenmesine; işte bu hınçlardan geliyor bunca lekelemeler, başıma sarılan bu bilge ünü; çünkü beni dinleyenler başkalarının bilisizliğini ortaya çıkardığım için, beni bilgili sandılar hep. Oysa gerçekte, yargıçlar, belki yalnız Tanrıdır bilge olan; o sözüyle de insan bilgeliğinin büyük bir şey olmadığını, hiç bir şey olmadığını göstermek istemiştir. Bu iş için beni seçmesine gelince, benim Sokrates b adımdan örnek olarak yararlanmıştır, o kadar. Bununla şunu demek istemiştir sanki: «Ey insanlar! İçinizde en bilge kişi, Sokrates gibi bilgeliğinin gerçekte bir hiç olduğunu bilendir». İşte bunun içindir ki, bugün bile yer yer dolaşılıyor, yurttaş olsun, yabancı olsun bilge sandığım kimi bulursam, konuşup soruyorum; bilge olmadıklarını anlayınca da, Tanrının savunuculuğunu yaparak bilge olmadıklarını kendilerine gösteriyorum. Bu iş bütün vaktimi alıyor, bu yüzden devlet işlerine de, kendi işlerime de sıkıca ilgilenemiyorum hiç; Tanrıya hizmet edeyim diye öylesine yoksul bir yaşam sürüyorum ki, bu kadar olur.

X. — Dahası var: Birtakım gençler kendiliklerinden toplanıyorlar başıma; babaları varlıklı, vakitleri bol; ben karşıma aldığım adama sorular sorarken, durup dinliyorlar; son-

ra da hoşlanıyorlar bu incelemeden. Çoğun da bana öykünerek başkalarını incelemeyi sınıyorlar; hiç bir şey bilmezken ya da çok az bir şey bilirken kendilerini bir şey biliyor sanan adamlar öylesine çok ki, gençler de bir sürü böyle adam buluyorlar. İnceledikleri, sıkıştırdıkları adamlar kendilerine kızacaklarına, bana kızıyor. «Ah! O Sokrates yok mu, o alçak d herif, baştan çıkarıyor gençleri!..» diyorlar. Oysa biri çıkıp da, kendilerine sorsa: «Peki ama, gençleri nasıl baştan çıkarıyor, ne öğretiyor onlara?» dese, ne yanıt vereceklerini bilemezler; ama şaşkınlıklarını belli etmemek için de her zaman filozoflara karşı çıkarılan «Gökyüzünde, yerin altında olup bitenleri araştırmak», «Tanrılara inanmamak», «Eğriyi doğru göstermek» gibi beylik sözleri sıralayıp dururlar, çünkü doğruyu söylemeye, bir şey bilmezlerken biliyor görünmek istemelerinin açığa vurulduğunu söylemeye dilleri varmaz bir türlü. İlle de saygı görmek, kendilerini onurlu göstermek isteyen kaba, korkunç bir sürü adam vardır böyle. Benden söz açılınca, hep bir ağızdan konuşup, karşılarındakini kandırmayı becerdikleri için ağızları köpürerek lekelerler beni, bana sürdükleri karalarla kuruttular kulaklarınızı, gene de kurutuyorlar. Meletos'a, Anytos'a, Lykon'a bana saldırmayı göze aldirtan işte bu

lekelemelerdir, bu kara çalmalardır. Meletos ozanların. Anytos el işçileriyle siyasal adamlarının, Lykon da söylevcilerin hınçlarını dile getiriyorlar. Sözüme başlarken de dediğim gibi, 24 a kafalarınızda böylesine güçlü kök salmış bu lekelemeyi, bu kara çalmayı kısa zamanda söküüp atmayı başarsaydım, çok şaşardım.

Doğruyu söyledim size Atinalılar, önemli önemsiz hiç bir şeyi saklayıp gizlemeden, değiştirmeden. Bununla birlikte, gene bu yüzden bana hınç beslemelerine yol açacağım; bu da doğruyu söylediğimi gösterir, işte bunun için lekeleniyorum ben, bana sürülen karanın kaynağı budur. Şimdi ya da daha sonra arayıp sorun, kurcalayın bu işi, altından çıkacak olan, b bulacağınız hep budur.

XI. — Beni suçlayanların birincilerine karşı suçsuzluğumu kanıtlayacak yeterince söz söyledim. Şimdi ikincilere dönüyorum. Bunların başında şu onurlu, yurtsever olduğunu kendisi söyleyen Meletos var. Bunlara karşı da kendimi savunmaya çalışacağım. Yeni suçlamalar karşısındaymışız gibi, birincilerde olduğu gibi okuyalım bakalım nelerden yakındıklarını. Aşağı yukarı şunlardan: «Sokrates, diyor suçlama edimi, gençleri baştan çıkarmakla, doğru yoldan ayırmakla, devletin Tanrıları-

na inanmamakla, bunların yerine yenilerini koymakla suçludur». Bana yükledikleri suç bu c işte. Bu suçlama başındakileri teker teker sı-
nayalım.

Suçlayan, gençleri baştan çıkardığımı, onları doğru yoldan ayırdığımı söylüyor. Ben de diyorum ki, Atinalılar, asıl suçlu Meletos'tur; ciddi şeyleri alaya alarak herkesle eğlenmekten, gerçekte üzerinde hiç uğraşmadığı işlere sözümona bağnazlık ve ilgi göstererek herkesi yargı yerine boşuna sürüklemekten. Bunun böyle olduğunu size kanıtlamaya çalışacağım.

XII. — Meletos, yaklaş şöyle, yanıtla:

d — Gençlerimizin alabildiğine erdemli olmalarına çok önem veriyorsun, değil mi?

— Evet.

— Öyleyse onları daha iyi kılanın da kim olduğunu söyle yargıçlara. Tasası sana düştüğüne göre, kim olduğunu da biliyorsundur. Dediğine göre, gençleri baştan çıkarmanı, onları doğru yoldan ayıranı bulgulamışsın, onun için benim ardıma düşüyor, yargı yerinde suçlandırıyorsun beni; söyle bakalım öyleyse, daha iyi kılanın kim olduğunu, tanıt yargıçlara. Gördün mü Meletos? Susuyorsun işte, ne diyeceğini bilemiyorsun. Bu susuşun utanç verici bir şey değil mi, gençler için hiç tasalanmadığı-

nın, benim ileri sürdüğüm şeyin yeterli bir kanıtı değil mi? Hadi, onları daha iyi kılanın kim olduğunu söyle bakalım?

— Yasalardır.

— Ben sana onu sormuyorum sayın delikanlı, gençleri daha iyi kılanın kim olduğunu, senin söylediğin yasaları daha önceden bilip de gençleri daha iyi kılanın kim olduğunu soruyorum?

— Karşıdaki adamlar Sokrates, yargıçlar.

— Ne dedin Meletos? Nasıl?.. Onlar gençleri eğitebilir, daha iyi kılabilirler mi diyorsun?

— Elbette.

— Hepsi mi, yoksa içlerinden birkaçı mı?

— Hepsi.

— Hera hakkı için pırlanta gibi sözler ediyorsun, bundan böyle öğretmen sıkıntısı çekmeyeceğiz. Ama söyle bakalım bana, bizi dinleyen bu adamlar, gençleri daha iyi kılıyorlar mı, kılmıyorlar mı?

— O adamlar da gençleri daha iyi kılıyorlar.

— Peki, ya senato üyelerimiz, onlar da mı?

— Evet, senato üyelerimiz de.

— Ne dersin Meletos, kamutayda toplanmış yurttaşlar, din adamları gençleri baştan mı çıkarıyorlar, doğru yoldan mı ayırıyorlar? Yok-

sa, ayrasız, hepsi mi eğitiyorlar gençleri, onları daha iyi kılıyorlar?

— Evet, hepsi de.

— Sana kalırsa, benden başka Atinalıların hepsi onları iyi ve güzel kılıyorlar, bir ben onları baştan çıkarıyorum, doğru yoldan ayırıyorum, öyle mi?

— Evet, öyle.

— Söylediğin doğruysa, gerçekten mutsuz b adamım ben. Ama yanıtla beni. Sana göre atlar için de böyle mi bu? Atları da herkesin iyi ettiğine, yalnız bir kimsenin huysuzlandığına mı inanıyorsun? Tam tersine, atları bir ya da birkaç kişi, bakıcılar eğitebiliyor, oysa onlara binenlerin, onları kullananların çoğu onları duysuzlandırıyor, değil mi? Atlar için de, bütün öteki hayvanlar için de böyle değil mi bu, Meletos? Anytos'la sen ne dersiniz deyin, bunun böyle olduğu su götürmez. Gençleri yalnız bir kişinin baştan çıkardığı, öbür kişilerin onları iyi yetiştirdiği, olgunlaştırdığı doğru olsaydı, bu onlar için gerçekten eşsiz bir mutluluk olurdu. Oysa gerçeklik böyle değil. Meletos, şimdiye değin gençler üzerinde hiç kafa yormadığını yeterince gösterdin; benim başıma sardığın şeylere hiç aldırış etmemenden de açıkça anlaşılıyor ilgisizliğin.

XIII. — Zeus hakkı için şunu da söyle bana Meletos: Onurlu insanlarla mı yaşamak iyidir sence, kötü insanlarla mı? Hadi yanıtla gönüldeşim, güç bir şey değil sorduğum. İyi insanlardan yanındakilere hep iyilik, kötülerden de kötülük gelir, değil mi?

— Doğru.

— Peki, bir arada yaşadığı kimselerden yararlanmaktan çok dokuncaya uğramak isteyen d bir adam var mıdır? Yanıtla yiğidim; yasa yanıtlanmanı buyuruyor. Dokuncaya uğramak isteyen bir adam var mıdır?

— Yoktur elbet.

— Haa, bakalım şimdi: Gençleri baştan çıkarıyor, kötülüğe sürüklüyor diye suçluyorsun beni; sence ben bu suçu bilerek mi, bilmeyerek mi işliyorum?

— Bilerek.

— Daha neler! Meletos, senin gibi genç bir adam, benim gibi yaşlı bir adamı bilgelikte bunca aşar mı canım? Kötü insanlarla bir arada yaşayan insan kötülük, onurlu insanlarla c bir arada yaşayan insana da iyilik geleceğini hep biliyorsun da sen, nedense ben öyle bir koyu bilgisizlik içindeyim ki, benimle bir arada yaşayan kişilerden birini kötü kılırsam, ondan da bana kötülük geleceğini bilmiyorum! Böyle bir suçu da bile bile işlediğimi, diyor-

26 a sun, değil mi? Ne beni, ne de bu dünyada hiç kimseyi buna inandıramazsın Meletos. Öyleyse, ya ben hiç kimseyi baştan çıkarmıyorum, doğru yoldan ayırmıyorum, ya da baştan çıkarıyor, doğru yoldan ayırıyorsam, bilmeyerek yapıyorum bunu; her iki durumca da yalan söylüyorsun. Bundan başka, işlediğim suçu bilmeyerek işlemişsem, yasa onu suç saymaz; beni bir kenara çekerek öğüt vermen, hatırlatman gerekirdi; çünkü öğüdünü dinler, bilmeyerek işlediğim suçu işlemekten sanırım vazgeçerdim; oysa sen benimle konuşmaktan, bana öğretmekten kaçındın; bunu yapmak istemedim; beni yargı yerine, yasanın, aydınlatılması gerekenleri değil, cezalandırılması gerekenleri gönderdiği yargı yerine sürükledin.

XIV. — Atinalılar, demin de söylediğim gibi, artık anlaşılıyor ki, Meletos bu işlere az buçuk olsun kafa yormamıştır. Bununla birlikte, anlat bakalım Meletos, ben gençleri nasıl baştan çıkarıyor, onları doğru yoldan nasıl ayırıyorum? Yazdığın suçlamaya göre, devletin Tanrılarını tanımamayı, onların yerine başka Tanrılara inanmayı öğretiyormuşum gençlere. Öğreterek baştan çıkarıyor, doğru yoldan ayırıyorum onları sence, değil mi?

— Evet, olanca gücümle evetliyorum bunu.

— Öyleyse Meletos, sözünü ettiğimiz Tanrılar hakkı için ne demek istediğini, düşünce- c ni bu yargıçlara ve bana daha açıkça anlat; çünkü iyice kavrayamadığım bir şey var daha: Sence ben, başka Tanrılara inanmayı öğretmiyormuşum; o Tanrılara ben kendim inanıyorsam, demek ki bütün bütün Tanrıtanımaz değilim, böyle bir suç işlememişim. Şunu anlayalım şimdi: Sen beni devletin Tanrılarına boş verip, başka Tanrılara inanmakla mı suçluyorsun? Yoksa Tanrılara büsbütün inanmayıp, bunu başkalarına da aşlamakla mı?

— Evet, ben senin hiç bir Tanrıya inanmadığını ileri sürüyorum.

— Şaşılacak şey! Peki, nerden çıkarıyorsun bunu Meletos? Sence ben, herkes gibi güneş d neşi ya da ayı Tanrı saymıyor muyum?

— Zeus bilir ya! Saymıyor, yargıçlar; çünkü güneşin taştan, ayın da topraktan olduğunu ileri sürüyor.

— Suçladığın kimsenin Anaksagoras mı olduğunu sanıyorsun, sevgili Meletos? Sen bu yargıçları bu denli mi küçümsüyorsun, onları Klazomenai'li Anaksagoras'ın kitaplarının bu kuramlarla dolu olduğunu bilmeyecek kadar bil- e lisiz mi sanıyorsun? Gençler bütün bunları niye benden öğrensinler; öyle ya bu kitapları orkestradan, en çok bir drahmiye satın alabile-

ceklerken, bu düşünmeleri kendine mal eden Sokrates'le alay edebileceklerden, bu delikanlılar bunları benden niye öğrensinler? Üstelik de bu düşünüler oldukça garip düşünülerse?.. Doğru söyle Meletos, sen gerçekten benim hiçbir Tanrıya inanmadığımı mı sanıyorsun?

— Evet, Zeus bilir ya! Hiç mi hiç Tanrıya inanmıyorsun.

— İnanılır şey değil bu senin söylediğin Meletos! Öyle sanıyorum ki, sen kendin bile inanmıyorsun bu söylediğine. Bence Atinalılar, azgın ve saygısız adamın biri Meletos, beni aşağılamak için suçlamaya kalkışmasını 27 a da gençliğine, düşüncesizliğine vermeli. Kimbilir, belki de beni sınamak için uydurmuştur bu bilmeceyi. Belki de, kendi kendine: «Bakalım Sokrates, bu bilgin adam, işi alaya aldığı, birbirini tutmaz sözler söylediğimi bulup ortaya çıkaracak mı, yoksa bizi dinleyenlerle birlikte onu da aldatabilecek miyim?» demiştir. Bana öyle geliyor ki, suçlamasında da bir dediği, bir dediğini tutmuyor. Şöyle demiş sanki: «Sokrates, Tanrıların varlığına inanmaktan, Tanrılar olduğuna da inanmamaktan suçludur». Düpedüz alay derler buna.

XV. — Atinalılar, Meletos'un neden gelişmeye düştüğünü gözden geçirin, inceleyin be-

nimle. Sen Meletos yanıtla bizi, sizler de benim ta başlangıçtaki dileğimi anımsayın da, alışık olduğum gibi konuşmama ses çıkarmayın.

Meletos, insancıl şeylerin var olduğuna inanıp da, insanların var olmadığına inanan bir kimse var mıdır dünyada? Yargıçlar, kaçamaklı yollara sapmadan yanıtlasın Meletos. At yoktur ama, atın kullanıldığı işler vardır, flavtacılar yoktur ama, flavtacılık vardır, diyen bir kimse bulunur mu dünyada? Bulunmaz, gönüldeşim, bulunmaz. Yanıtlamaktan kaçındığına göre, sana da, buradakilere de ben diyeyim. Ama hiç değilse şu soruyu yanıtla: Tanrılar işlere inanıp da, Tanrılara inanmayan biri var mıdır? Daimon'ların gücüne inanıp da, daimonlara inanmayan?

— Yoktur.

— Çok şükür, yargıçların zoruyla da olsa, bu yanıtı alabildim ağzından. Demek ki eskiden olsun, yenileyin olsun —yok bir önemi— daimonluk işlere inandığımı, bunları öğrettiğimi benimsiyorsun. Senin dediğine göre ben, hep inanıyorum daimonluk şeylere; suçlama ediminde bunu andla tanıtlamıştın bile. Daimonluk işlere inanıyorsam, daimonlara da inanıyorum demektir, ister istemez. Zorunlu değil mi bu sonuca varmak? Bu böyleyse, senin de yanıtlamadığına göre, benimle bir düşün-

cede olduğunu benimsemem gerekir. Peki, daimonlara Tanrı ya da Tanrı oğulları gözüyle bakmıyor muyuz? Ne diyorsun, evet mi, hayır mı?

— Evet, diyorum.

— İmdi, dediğin gibi ben daimonlara inanıyorsam, ne bakımdan olursa olsun daimonlar da Tanrı iseler, bilmecelerden, bulmacalardan söz ettiğini işte bunun için, bir yandan Tanrılara inanmadığımı, öte yandan da daimonlara inandığıma göre, Tanrılara da inandığımı söyleyerek eğlendiğini bunun için diyorum. Denildiği gibi daimonlar, nymphalardan, ya da başka analardan doğma tanrıların piçleriyse, tanrıların olmadığına, ama tanrı çocuklarının olduğuna kim inanabilir? Katırların kısıraklarla eşeklerin oğulları olduğuna, ama atların da, eşeklerin de var olmadığına inanmak gibi saçma olur bu. Evet Meletos, bütün bunları ya beni sınamak için ya da benden yakınmak için ipe sapa gelir bir şey bulamadığından sardın başıma. Ama ne dersen de, anlayışı kıt da olsa bir adamı inandıramazsın, hem daimonluk şeylere, kutsal şeylere, hem de

28 a daimonların, tanrıların, kahramanların olmadığına, yüzde yüz olursuz bir şey bu.

XVI. — Doğrusu Atinalılar, Meletos'un ba-

na yüklediği kötülüklerin suçlusu olmadığına inandırmak için sizi, saptalamamı uzatmam gerektiğini sanmıyorum; dediklerim yeter. Ama daha önce de söylediğim gibi, bana karşı beslenen düşmanlıklar, günüler sayısız; iyi bilin, doğrudur bunlar. Suçlu diye yargılı olursam, işte bunlar yüzünden olurum, bu yüzden yitiririm. Ne Meletos, ne de Anytos yüzünden. O leke sürmeler, şu bir yığın adamın çekemezliği yok mu, nice nice kişilerin yok olmalarına b yol açtı, daha da açar elbet; öyle ya, bu kötülük gelip bana dayanmakla kalmaz ki.

Belki şöyle diyecek biri bana: «Peki Sokrates, seni böyle ölüme sürükleyecek bir yaşam sürmekten utanç duymuyor musun?» Bu adama şu doğru yanıtla karşılık verebilirim: «Yanıyorsun, gönüldeşim. Bir adamın değeri ne denli az olursa olsun, ölür müyüm, kalır mıyım diye düşünmemelidir o adam. Bir iş görürken doğru mu eğri mi davrandığını, yiğit bir adam gibi mi, yoksa ödleğ bir adam gibi mi davrandığını düşünmelidir yalnız. Sana kalırsa, Troia'da ölen yarı-tanrıların hepsini, bu c arada onursuzluğa karşı her türlü sakıncayı göze aldığı için özellikle Thetis'in oğlunu bölükle damgalamak gerekir. Onun Hektor'u bir ayak önce öldürmek için ivecenlik ettiğini gören anası, tanrı kadın, yanılmıyorsam aşağı yu-

karı şu sözleri söylemişti ona: «Oğlum, arkadaşın Patroklos'un ölüm öcünü alırsan, yok edersen Hektor'u, şunu bil ki, sen de öleceksin; çünkü sıpın arkasından yargı bekliyor seni, tanrı dileği böyle buyuruyor». Bu öğüt ölme, sakıncaya kulak asmamaktan alıkoymadı onu; gönüldeşlerinin öcünü almadan, alçak olarak yaşamaktan daha çok korkuyordu. «Burada, şu eğri büğrü gemilerin yanında, yeryüzünün gereksiz bir yükü gibi, maskara gibi durmaktansa, öcümü alayım düşmanımdan, sonra ben de öleyim!» Ölüme, sakıncaya bana mısın dedi mi o? En doğru davranış Atinalılar, bir kimsenin yeri neresi olursa olsun, ister kendinin yaraşık bulup seçtiği, ister komutanının gösterdiği yerde sakıncaya karşı dayatmak, dretmektir bence; ölümü, ona benzer daha nice sakıncaları değil, ancak onuru gözönünde tutmalıdır insan.

XVII. — Atinalılar, benim için de bundan başka türlü davranmak, çok garip bir çelişmeye düşmek olurdu; çünkü Potidea'da, Amphipolis'te, Delion'da, seçtiğiniz komutanların gösterdikleri yerde, her türlü ölüm sakıncası karşısında bütün gözüpekliğiyle duran ben, şimdi tanrı beni kendimi ve başkalarını incelemek, sınamak için filozoflukla görevlendirdiğinde

ölüm ya da başka bir şey korkusuyla işimi 29 a bırakıp nasıl kaçırdım? Böyle bir tutum gerçekten ağır bir suç olurdu. Kendimi bilge sanarak ölüm korkusuyla tanrı buyruğuna başeğmeseydim, o zaman pek haklı olarak yargı yerine çağırılabilir, tanrıların varlığını yadsı-maktan suçlandırılabilirdim. Çünkü ölüm korkusu, Atinalılar, kişinin gerçekte bilge değilken kendini bilge sanması değil midir? Kişinin bilmediğini bilir sanması değil midir? Gerçekte, kimse bilmiyor ölümün ne olduğunu; insana vergi en büyük iyiliktir belki ölüm; ama en büyük kötülükmiş gibi korkuyor ondan. Bilmediğimiz bir şeyi bildiğimizi sanmak, b kınanacak bir bilisizlik değil midir? Birçok insanlardan işte bu bakımdan ayrımlıyım, yargıçlar; birtakım işlerde başka birinden daha bilge olduğumu demeye dilim varıyorsa, bundandır. Öyle ya, ben öteki dünyada olup bitenleri yeterince bilmeyerek, biliyor düşüncesine de kapılmıyorum. Ama tanrı olsun, insan olsun, kendimden daha iyi birine kötülük yapmanın, boyun eğmemenin kötü ve utanılası olduğunu biliyorum. Kötülük olduğunu iyice bildiğim şeylerden korkarım; ama iyi olmadığını kestiremediğim şeylerden ne korkar, ne de çekinirim.

c Beni koyuverseniz bile, beni sizin karşınıza çıkarmamak gerektiğini ya da çıkarılırsam yüzde yüz ölüme yargılı kılmanız gerektiğini —çünkü ölüm cezası verilmezse çocuklarınız Sokrates'in öğütlerini dinleyerek büsbütün baştan çıkacak, bozulacaklardır— söyleyen Anytos'u dinlemezseniz; bu sav üstüne bana: «Sokrates, Anytos'u dinlemeyerek salıvereceğiz seni, ancak bir koşulla, artık bundan böyle insanları sınamayacak, sorguya çekmeyecek, fi-

d lozofluk etmeyeceksin; bu koşulu yerine getirmezsen öleceksin!» desiniz; söylediğim gibi, beni bu koşulla salıverirseniz, şöyle yanıtlarım sizi: «Atinalılar, saygı ve sevgim vardır sizlere, ama ben size değil, tanrıya boyun eğirim daha çok, son soluğuma değil, elimden geldiğince felsefeyle uğraşmaktan, sizleri buna yöneltmekten, felsefeyi öğretmekten geri durmayacağım. Kiminle karşılaşırısam, alışkanlığım üzere şöyle diyeceğim ona: «Sen ki, gönüldeşim, Atinalısın, dünyanın en büyük bilgeliğiyle, gücüyle en çok ün salmış kentin kentteşisin. Paraya, şana, onura bunca önem verirken, nasıl olur da usa, doğruya, hiç durmadan yükseltilmesi gereken cana, tine bunca az önem verirsin, sıklmaz mısın bundan, yüzün kızarmız mı?» İçinizden biri karşı koyup, bu saydıklarım önem verdiğini ileri sürerse, yakasını bırakacağımı,

e

onu salıvereceğimi sanmayınız; sınavacağım, sorguya çekeceğim onu, ince eleyip sık dokuyacağım, o ne derse desin, erdemli olmadığını anlarsam, kendisini değeri çok olana az değer verdiğinden, değeri az olana çok değer verdiğinden ötürü utandıracacağım onu. Karşıma çıkan kim olursa olsun, böyle yapacağım, genç olsun yaşlı olsun, yerli olsun yabancı olsun; ama özellikle kenttaşlerime böyle davranacağım, çünkü sizleri kendime daha yakın duyuyorum. Şunu da iyi biliniz ki, tanrının buyruğudur bu; tanrının buyruğunu yerine getiren benden başka kimse şimdiye değin daha büyük bir yumuş, iyilik etmemiştir kentimize.

Çünkü benim sokaklarda dolaşarak genç, yaşlı hepimizi bedenimize, paraya pula değil, her şeyden önce canın, tinin eğitime, yetkinliğine önem vermeniz gerektiğine inandırmaktan başka bir ereğim yok. Bakın gene söylüyorum size; zenginlikle, parayla pulla elde edilmez erdem, ama zenginlik, genel olsun özel olsun her türlü iyilik ancak erdemden gelir. Bunları söyleyerek gençliği baştan çıkarıyor, doğru yoldan ayırıyorsam, yukarıda andığım özdeyişlerin dokuncalı olduğunu benimsemek gerekir. Ama biri çıkıp da, öğrettiğim şeylerin bunlar olmadığını ileri sürerse, yalan söylemiş olur. Bunun burasında şöyle diyeceğim

size Atinalılar: «İster dinleyin ister dinlemeyin Anytos'u, ister salıverin, ister salıvermeyin beni; iyice bilin ki şunu, bir değil bin kez ölmem gerekse bile, hiç mi hiç değiştirmeyeceğim yolumu».

XVIII. — Kesmeyiniz sözümü Atinalılar; dileğimi anımsayın, ne dersem diyeyim kesmeyin, dinleyin, kulak verin sözlerime; dinlemeniz sizin yararınıza olacaktır sanırım. Daha birkaç şeyim var size söyleyecek, ama korkarım ki onları işitince çığırmaaya başlayacaksınız. Etmeyin eylemeyin, yalvarırım size.

Benim gibi bir adama aldırmayıp öldürtürseniz, bana değil kendinize kötülük etmiş olacaksınız. Çünkü bana az buçuk olsun, ne Meletos'un, ne de Anytos'un bir dokuncası olabilir. Öyle ya, kötü bir adamın iyi bir adama dokuncası nasıl olabilir? Ölüme çarptırabilirler belki beni, sürgüne göndertebilirler, ya da yurttaşlık haklarından yoksundurabilirler, bütün bunlar da beni suçlayanların, belki daha birkaç kişinin gözünde büyük mutsuzluklardır; ama ben, böyle düşünmüyorum: Onların bir suçsuzu yok ettirmeye girişmeleri daha bir başka türlü korkunç bir şeydir. Hem sonra Atinalılar, sanılabileceği gibi, kendime olan sevgimden değil, size olan sevgimden ötürü savu-

nuyorum şimdi kendimi; korkarım ki beni cezalandırmakla, tanrının sizlere bağışladığı birini cezalandırmakla tanrıyı gücendirmiş olacaksınız. Gerçekten öldürtürseniz beni, ne denli gülünç de olsa bir benzetmeye izin verin, büyük ve yiğit, ama büyüklüğünden dolayı ağır. Yavaş olan ve dürtülmesi gereken bir atı andıran devleti yerinden oynatmak için Tanrının tebelleş ettiği benim gibi bir atsineğini kolay kolay bulamazsınız. Ben Tanrının, devletin başına tebelleş ettiği bir atsineğiyim; her gün her yerde dürtüyor, uyarıyor, azarlıyorum, ardınızı bırakmıyorum. Benim gibi birini kolay kolay bulamayacaksınız yargıçlar, onun için beni esirgemenizi, kendinizi benden yoksundurmamanızı salık veririm. Ama belki de, uykusundan birden uyandırılan biri gibi, canınız sıkılarak, uzun boylu düşünmeden Anytos'un öğüdüne uyar, beni kolayca vurup öldürebileceğiniz sanısına kapılır, Tanrı size acıyıp benim yerime başka bir atsineği gönderinceye değin, yaşamınızın geri kalan bölümünde uykuya dalarsınız gene. Beni size Tanrının gönderdiğini söylememin kanıtını mı istiyorsunuz? Buyrun: Ben başkaları gibi olsaydım, yıllarca sizi erdeme yöneltmekle, bir baba, bir ağabey gibi teker teker sizin işlerinizle uğraşarak kendiminkileri savsaklamaz, onlara seyirci kalmaz-

dım; böyle bir durum pek öyle insanlar arasında karşılaşılan bir durum olmasa gerek. Bütün bunlardan bir çıkarım olsaydı, bu çabalarıma, uyarmalarıma karşılık para alsaydım; tutumum; davranışım açıklanabilirdi, durum aydınlanırdı. Ama kendiniz de görüyorsunuz ki, bana olmadık şeyler yakıştıran, utanmaz sıklılmaz suçlayıcılarım, bir kimseden para aldığımı ya da almak istediğimi tanıtlayacak bir tanıt ortaya çıkarmak atılganlığında bulunamıyorlar. Dediğimin doğru olduğunu tanıtlayacak c yalanlanmaz bir tanık çıkarıyorum ben ortaya: Yoksulluğum.

XIX. — Sokaklarda dolaşıp ona buna öğütler vererek başkalarının işlerine karışmama, şöyle herkesin içinde kamutayda devlete öğütler vermeyi göze alamayışıma şaşarsınız belki. Bunun nedenini anlatayım: Bir tanrının ya da tanrı, kutsal bir belirtinin bana görüldüğünden söz açtığımı birçok yerde sık sık işit- d mişsinizdir; hani Meletos'un alay yollu boyuna diline doladığı buydu suçlamasında. Bir çeşit ses olan bu belirti, çocukluğumda gelmeye başlamıştı bana; bu ses, beni hep görmek istediğim işlerden alıkor, ama hiç mi hiç bu işlere zorlamazdı beni. Benim siyasayla uğraşmama karşı koyan işte bu sestir: beni siyasa-

dan alıkoymasının da çok yerinde olduğuna inanıyorum. Öyle ya Atinalılar, ben ta gençliğimden beri siyasaıyla uğraşsaydım, ta gençliğimde ölürdüm de, size de, kendime de hiç bir iyilikte bulunamazdım. Size doğruyu söylüyorum e diye de kızmayın bana: Size karşı ya da bir başka kamutaya yiğitçe karşı koyan, devletteki haksızlıkları, yolsuzlukları, eğrilikleri önlemek isteyen bir kimse, canını kurtaramamış- 32 a tır daha. Doğruluk için gerçekten savaşmak isteyen bir kişi; kısa bir zaman olsun yaşamak isteyen bir kişi, kamu yaşamına yanaşmayıp, şöyle bir kenara çekilip özel bir yaşam sürmelidir.

XX. — Kanıt mı istiyorsunuz? Sağlam kanıtlar vereceğim sizlere; sözlere dayanan değil, değer verdiğiniz şeylere, olaylara dayanan kanıtlar. Başımdan geçen bir olayı anlatayım size. O zaman ölüm korkusu yüzünden haksızlığa hiç bir vakit boyun eğmemiş, boyun eğmektense ölümü yegleyen bir adam olduğumu görürsünüz. Bir savunucu olarak kendimden iyi b bir biçimde söz edeceğim, ama olanca içtenliğimle. Atinalılar, şimdiye değin üzerime aldığım biricik kamu görevi, halk kurulu üyeliğidir. Üyesi olduğum Anitokhis oymağı, deniz savaşından sonra ölümlerini toplamayan on ko-

mutanın duruşmasında pritanlık (1) katında bulunuyordum; hepinizin sonradan yasaya aykırı olduğunu benimsediğiniz biçimde, onları toptan yargılamayı istiyordunuz; o zaman yasaya aykırı bu davranışınıza karşı koyan biricik üye ben olmuş, oyumu sizden yana kullanmamıştım. Söylevciler, beni suçlamaya, beni yargı yerine göndermeye hazırdılar, sizler de bağırıp çağırmanızla körüklüyordunuz onları. Benim ödevimin cezaevi ya da ölüm korkusuyla sizin haksız, eğri kararlarınıza boyun eğmek, sizden yana çıkmak değil, yasayla, doğrulukla sakıncayı sonuna değin göze almaktır, demiştim.

O zamanlar «demokrasi» vardı daha kentte. Ama ne zaman ki «oligarşi» geldi. Otuzlar geçti başa, onlar da öbür dört kişiyle birlikte beni de beşinci olarak Tholos'a çağırdılar, öldürülmesini istedikleri Salamin'li Leon'u Salamin'den getirmek için buyruk verdiler —daha başka birçok kimseye de sık sık böyle buyruk vermişlerdir, sorumluluklarını ellerinden geldiğince daha çok kimseye yüklenmek için— bu durumda, sözüm yerindeyse, ölüme kıl kadar önem vermediğimi, tek önem verdiğim şe-

---

(1) Bugün «komisyon» dediğimiz kurullara benzeyen kurul.

yin, haksızlık etmemek, yazık işlememek olduğunu yalnız sözlerimle değil, edimlerimle de gösterdim. Bu erk, ne denli güçlü de olsa, haksızlık ettirecek kadar etkimedi, işlemedi bana. Tholos'tan çıkar çıkmaz öbür dört kişi Salamin'e gidip, getirdiler Leon'u. Bense doğru evime gittim. Bu yönetim, Otuzların erki çok geçmeden sona ermesiydi, bu davranışımı yaşamımla öderdim belki. Bu olayları tanıtlamak için bir sürü tanık gösterebilirim size. e

XXI. — İmdi, siyasa yaşamına girip kamu işlerine karışsaydım, bütün bu işlerde özü sözü bir, bir adam gibi davranarak doğruluğu, her şeyin üstünde tutup doğruluğun, hakkın savunmasını üzerime alsaydım, şimdiye değin sağ kalabilir miydim, sanırsınız? Hayır Atinalılar, hayır; ne ben, ne de başka bir kimse gelebilirdi bu işlerin üstesinden. Kendi payıma ben, 33 a bütün yaşamımda, bana verilen kamu işlerinde olduğu gibi, özel işlerimde hak yolundan ayrılmadım hiç, eğri yola sapmadım, boyun eğmedim kimseye; öğrenilerim olduklarını söyleyen, beni lekeleyenlere bile. Gerçekten ben kimsenin önütü, öğretmeni olmadım hiç. Ama ben bana düşeni yerine getirmeye çalışırken, beni dinlemek isteyenleri, gencini, yaşlısını geri çevirmedim. Ben öyle para verilince konu- b

şan, verilmeyince, susan adamlardan değilim. Zengin, yoksul demedim, kim konuşmak istiyorsa onunla konuştum, bana sorular sorun, ya da diyeceklerimi dinlemek için onları sorguya çekeyim, dedim. İçlerinden falan ya da filân kişi iyi, onurlu, ya da kötü onursuz adam olursa, bunun sorumluluğunu bana yüklemek doğru değildir. Çünkü ben, kimseye ne öğrencia verdim, ne de vereyim dedim. Bir kimse benden başkalarının da işitmediği, ayrıca bir şey öğrendiğini ya da işittiğini ileri sürerse, bilin ki yalan söylüyor.

XXII. — Peki ama, niye birtakım dinleyiciler benimle bir arada olmaktan hoşlanıyorlar? Nedenini anlattım size Atinalılar, tüm gerçeği söyledim: Çünkü onlar bilge değillerken bilge olduklarını sanan kimseleri sınavdan geçirmemi tadımla dinliyorlar, doğrusu ya pek de tad alınmayacak şey değildir bu. Bakın pek de tad alınmayacak şey değildir bu. Bakın gene söylüyorum, bu iş bana Tanrının buyruğuyla, bilicilerle, düşlerle, herhangi bir Tanrının bir adama, yerine getirilmesini istediği bir görevi verirken kullandığı bütün araçlarla iletilmiştir. Bu söylediğim şeyler, Atinalılar, hem doğrudur, hem de doğrulanması kolay olan şeylerdir. Çünkü ben, gerçekten gençleri baş-

tan çıkarıyor, doğru yoldan ayırıyorsam, ya da d
eskiden baştan çıkarmış, doğru yoldan ayırmış-
sam, aralarından kimileri, gençliklerinde ken-
dilerine kötü öğütler verdiğimi yaşlanarak an-
lamış olanlar ortaya çıkar, beni suçlar, ceza-
landırırlardı. Bunu kendileri yapmak isteme-
seler bile, hiç olmazsa yakınlarından biri, ba-
baları, kardeşleri, ya da yakınlarından biri be-
nim yüzümden ne yıkımlara uğradığını söyler,
öc alırlardı. Tam zamanıdır şimdi. Onlar- e
dan birçoğu görüyorum ki, burada. İşte Kri-
ton benimle yaşıt, bir bucaktanız ikimiz, işte
oğlu Kritobulos, sonra Aeskhines'in babası,
Sphetos'lu Tysanias da burda; işte bakın da-
ha başkaları da var, Epigenes'in babası Kephi-
sia'lı Antiphon'u, benimle bir arada yaşamış
birçok kimsenin kardeşlerini de görüyorum.
Theozotides'in oğlu ve Theodotos'un kardeşi
Nikostrates (Theodotos şimdi sağ değil, onun
için kardeşine engel olamaz, etkiyemez), De-
modokos'un oğlu ile Theages'in kardeşi Para-
los; Ariston'un oğlu ve şurada gördüğünüz Ef-
lâtun'la kardeşi Adeimantos buradalar; Apol- 34 a
lodoros'la kardeşi Evantodoros'u da görüyorum.
Daha birçoğlarını da sayabilirim, Meletos bun-
lardan hiç değilse birini tanık göstermeliydi
suçlamasında. O zaman düşünememişse böyle
bir şeyi, unutmuşsa, şimdi göstereyim, evet bu-

yursun böyle bir tanık gösterebilirse, durmasın söylesin. Oysa tersine, Atinalılar, yakınlarını baştan çıkararak, doğru yoldan ayıran bana, Meletos'la Anytos'un dediklerine göre, onlara kötülük yapan bana, tanıklık etmek için b hepsi hazır. Baştan çıkmış, doğru yoldan ayrılmış olanların beni savunmakta hakları vardır belki, ama yakınlarını baştan çıkarmadığım yaşça ileri olanlar niye tanıklık etsinler bana, benden yana çıksınlar; sanırım, yalnız doğruya, gerçeğe olan saygılarından; çünkü biliyorlar ki, Meletos yalan söylüyor, ben de doğruyu!

XXIII. — Sözü uzatmayayım yargıçlar; savunmam için gösterebileceğim kanıtlar aşağı c yukarı bunlar ya da bunlara benzer şeyler. Belki içinizde, yargıları benimkinden de önemsiz bir sorunda kendisinin, gözyaşları dökerek yargıçlara yalvarıp yakardığını, yargıçları yumuşatmak için küçük çocuklarını bir sürü hısımlar ve gönüldeşleriyle yargı yerine geldiğini anımsayarak içlenen, kızan biri olacaktır; oysa ben belki de en büyük sakıncaya uğrayacakken bunların hiç birini yapmak istemiyorum. Benü düşünerek, belki bu öfkeyle, bu kızgınlıkla d la oyunu esirgeyecektir benden. İçinizden biri bu duyguları besliyorsa, —ben kendi payı-

ma böyle birinin olduğuna inanmıyorum? evet bu duyguları besliyorsa, şöyle diyerek onu açıkça yanıtlayacağım sanıyorum: «Sayın bay, benim de çocuğum çocuğum var; Homeros'un dediği gibi, meşe ağacından, taştan değil etten, kemikten yapılmış bir varlığım, insanım; evet Atinalılar, benim de çocuğum çocuğum var, biri nerdeyse yetişkin, ikisi daha çocuk, üç oğlum var» Böyleyken onları buraya sizden başışlanmamı sağlamak için getirmedim. Neden? dersiniz, kabadayılıktan, size karşı saygısızlıktan, sizden tiksindiğimden değil. Ölümünden korkup korkmadığım da ayrı bir konu, bundan söz edecek değilim şimdi. Ancak, bence böyle bir davranış, kendimin, sizin ve bütün devletin onuruna aykırıdır. Benim yaşıma gelmiş, —gerçek, ya da düzme— bilgeliğiyle tanınmış bir kimsenin böyle bir aşağılığa düşmemesi gerekir. Sanırım herkes Sokrates'in şu ya da bu bakımdan başkalarından ayrı olduğuna inanıyor; bu yaygın düşünüyü bana uyuyormuş, uymuyormuş bunu araştırarak değilim burada. 35 a

Aranızda bilgeliği, yiğitliği ya da herhangi bir erdemle sivrilmiş geçinen kimselerin böyle aşağı bir davranışta bulunmaları utanç vericidir. Bununla birlikte böyle davranan adamları çok görmüşlüğüm vardır; değerli kişiler diye geçinen bu adamlar, yargıçların karşısında

şaşırtıcı aşağılıklara kalkışmışlardır, ölüme yarılırsanız onları, korkunç bir acıya, mutsuzluğa gömüleceklerdir sanki; yok olmaktan alıyorsanız ölümsüzlüğe ereceklerdir sanki.

- b Bence onlar, devletin onuruyla oynuyorlar: Atina'nın en ünlü adamlarının, kentdeşlerinin üstün yerlere, onurlara yükseltmek için seçtikleri kişilerin hep böylelerinden seçildiği, bu kimselerin kadınlar kadar bile yürekli, gözüpek olmadıkları kanısını uyandırırılar. Atinalılar, bu gibi şeyleri bizim gibi değerli geçinen kimselerin yapmamaları gerekir; yaparsak bunlara sizlerin göz yummamanız, engel olmanız gerekir. Tutuklu, yargılı olmalarını soğukkanlılıkla karşılayacak yerde, önünüzde acıklı «sahneler» oynayan, kenti gülünç durumlara düşüren bu kimseleri daha beter cezalandırmak istediğini göstermeniz gerekir.

- XXIV. — Onur bir yana, Atinalılar, yargıca yalvarıp yakararak kişinin kendini bağışlatması doğru bir şey değildir: tersine, yargıcı aydınlatmak, inandırmak gerektir. Çünkü yargıç, doğruluğu bir bağış gibi vermek için değil, doğru olarak karar vermek için bulunuyor orda. Görevi kendi dileğine uymak, gönlünü hoş kılmak değil, yasalara göre yargılamaktır. Yalan yere andıçmeye alışmamalıyız. Sizi de bu-

na alıstırmamalıyız; çünkü hem biz, hem de siz gücendirmiş olunuz tanrıları. Öyleyse, Atinalılar, onurlu, doğru, dinsel —hele şimdi Meletos'un beni dinsizlikle suçladığı şu sırada— d saymadığım davranışlara kalkışacağımı ummayın benden. Öyle ya, yalvarılarımla size kendimi acındırıp, sizi andınızı bozmaya zorlasaydım, tanrıların olmadığına inanmayı öğretmiş olurdum size, kendimi böyle savunarak onların olmadığına inanmakla kendi kendimi suçlamış olurdum açıkça. Oysa durum bunun tam tersidir. Gerçekte, tanrıların varlığına beni suçlayanların hepsinden daha çok inanıyorum, bu yüzden de sizin ve benim için hayırlısı ne ise ona karar vermek üzere size ve tanrıya bırakıyorum bu işi. e

İKİNCİ BÖLÜM

36 a   XXV. — Atinalılar, benim için verdiğiniz tutukluk kararına üzülmiyorsanız, kızmıyorsanız birçok nedeni var bunun; başıma geleni beklemiyor değilim. Beni daha çok şaşırtan, oyların birbirine böylesine denk denecek kerte de yakın olmasıdır. Daha büyük bir çoğunlukla cezalandırılacağımı sanıyordum. Öyle ya, otuz oy daha benden yana çıksaydı, özgürlüğe kavuşmama yeterdi. Bu koşullar içinde, diyebilirim ki Meletos'tan yakamı sıyırmış sayılırım; yakamı sıyırmakla da kalmadım; Anytos'la Lykon beni suçlamak için karşınızda yer almasalardı, Meletos oyların beşte birini sağlayamayacak, bin drahmilik para cezasına çarptırılacaktı üstelik.

XXVI. — Her neyse, bu adam ölümümü istiyor. İster a. Buna karşılık ben neyi ileri süreyim size? Benim yaraşık olduğum şeyi değil mi? Peki, benim yaraşık olduğum şey, ba-

na verilecek olan nedir? Hangi cezayı ya da ne para cezasını hak ediyorum ben? Bütün yaşamında birçok insanın düşkün olduğu şeylere, varlıklı olmaya, paraya pula, aile bağlarına, ordudaki önemli yerlere, siyasa yaşayışına, halk kurullarında söylevler çekmeye, yönetim kurulu üyeliklerine, başkanlıklara, bu gibi şeylere hiç aldırış etmemiş bir adama verilecek karşılık ne olabilir? Ben bir siyasa adamı olmak için fazla özü-sözü doğru olduğumu düşünerek, size ve kendime iyilik etmemi engelleyecek hiç bir yola sapmadım! Tam tersine, hepimize iyilik etmemi sağlayacak bir yolu seçtim, herkesin kendini düşünmekten, kendi çıkarlarının ardında koşmaktan önce erdemi, bilgeliği araması gerektiğini, devletin sırtından yararlanmaya bakmazdan önce devlete bakması gerektiğini sizlere benimsetmeye çalıştım. d

Her alanda bu ilkelere göre davranmak gerektiğini söyledim. Böyle bir kimseye ne yapılır? Bir armağan verilmez mi? Atinalılar, yaptıklarına karşılık, ona yaraşık bir armağan. Sizi yetiştirmek, aydınlatmak için bol vakti gereksyen, yoksul bir iyiliksevere yaraşık olan nedir? Böyle bir adama yapılacak en iyi şey, onu Prytaneon'da beslemektir. Böyle bir armağan Olympia'da at yarışlarında ya da bilmem kaç

atlı araba yarışlarını kazanan birinden çok ona e yaraşır. Yarışları kazanan kişi görünüşte mutlu kılıyor sizi, bense gerçekte. Beslenmeyi gereksemiyor ki o. Oysa ben gereksiyorum. Hakçası, bana yaraşık olduğum bir şey verilmek gerekirse, bu beni Prytaneon'da beslemektir.

37 a XXVII. — Daha önce, yalvarılar, yakarılar üstüne söylediğim gibi, bu sözlerimle sizlerden çekinmediğimi, yılmadığımı göstermek istediğimi sanacaksınız belki. Hayır Atinalılar, yok böyle bir niyetim; demek istediğim şu: Hiç kimseye bilerek kötülük yapmadığım kanısındayım ben, ama siz buna inanmaya pek yanaşmazsınız. Bütün bunları görüşüp açıklamak için çok az vaktimiz oldu. Başka ülkelerde olduğu gibi, Atina'da da büyük davaların bir günde değil de birkaç günde görülmesi için bir b kural olsaydı, kandırabilirdim sizi. Ama böylesine az bir sürede bunca lekelemeleri, bu denli kara çalmaları dağıtmak kolay değil. Şimdiye değin kimseye bir haksızlık etmediğim gibi, kendime de etmek istemiyorum, cezalandırılmayı hak ettiğimi söylemeyecek, kendime de bir ceza önermeyeceğim elbet. Ne var ki korkacak? Meletos'un benim için önerdiği ölüm cezası —ölümün bir iyilik mi, yoksa kötülük

mü olduğunu bilmediğimi söylerken— acınma-
ya değer mi? Ya da kötülük olduğunu bildi-
ğim şeylerden birini mi seçeyim dersiniz? «İçe-
ri» atılmayı mı seçeyim? Cezaevinde, boyuna
başında dikilen gardiyanların, yılın yargıçla- c
rının, Onbirlerin kölesi olarak niye yaşayayım?
Para cezasına, para cezası ödeninceye değin ha-
pislilik cezasına mı çarpılayım? Bu da cezaevi-
ne girmekle bir kapıya çıkar; salınıvermem için
gerekli param yok çünkü. Sürgün cezasını mı
önereyim? Sizin usunuzdan da geçen budur
belki? Ama benim kendi kenttaşlerim olan siz-
ler bile, artık benim konuşmalarına, sözlerime
katlanamazken, bunları çekilmez ve iğrenç bu- d
lurken, başkalarının, yabancıların bana katla-
nıvereceklerini umacak denli düşüncesiz olmak
için yaşamak tutkusunun gerçekten gözlerimi
bürümüş olması gerek. Yooo, Atinalılar, o ka-
dar uzun boylu değil. Bu koşullar içinde, ken-
di ülkemi bırakıp, bu yaşında, orda burda sürt-
mek, kent kent dolaşmak, her gittiğim yerden
kovulmak güzel bir yaşam olur hani! Çünkü
iyice biliyorum, her gittiğim yerde, burda ol-
duğu gibi, beni dinlemek için başıma üşü-
cek gençler. Onları yanımdan uzaklaştırsam,
kendilerinden yaşlı kenttaşlerini ayaklandırır-
ak kovduracaklar beni, uzaklaştırmasam, onlar e

yüzünden babaları, yakınları sürüp atacaklar beni.

XXVIII. — «Sokrates! Sesini çıkarmaz, dilini tutarsan, yaşayamaz mısın sürgünde, ha?» denecek belki bana. İşte içinizden birtakım kimselere anlatılması en güç olan asıl bu. Çünkü dediğinizi yapmanın Tanrıyı dinlememek, O'na boyun eğmemek olacağını, onun için de dilimi tutmayacağımı söylersen inanmayacaksınız bana, eğlendiğimi, alay ettiğimi sanacaksınız; öte yandan bir insan için en büyük iyiliğin, her gün erdem üstüne, sözünü ettiğimi işittiğiniz daha başka konular üstünde konuşmak, tartışmak olduğunu, kendimi ve başkalarını böylece sınağığını söylersen, sonra da sınavsız bir yaşamın yaşanmaya değmeyeceğini eklersem, gene inanmayacaksınız bana. Oysa durum söylediğim gibidir. Atinalılar; ama kolay değil buna sizi inandırmak.

Üstelik de kendimi hiç bir cezaya yaraşık bulmadım şimdiye değin. Param olsaydı, b ödemem gereken tutarı saptardım; benim için bir yıkım olmazdı bu. Ama ne yaparsınız ki yok. Verebileceğim kadar bir para cezası ke-serseniz, bir diyeceğim olmaz. Bir mina verebilirim belki: Bana kesilecek cezanın tutarı bu-

dur, diyorum. Ama görüyorsunuz işte Eflâtun, sonra Kriton, Kritobulos, Apollodoros otuz mîna önermeye zorluyorlar beni, ödemeyi üzerlerine alacaklarını söylüyorlar. Haydi otuz olsun. Bu paranın ödenmesi konusunda güvenebilirsiniz onlara.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

c XXIX. — Bakın Atinalılar, ivêcenliğinizi yüzünden ne diyecekler size: Kentimizi kötülemek isteyenler Sokrates'i, bir bilgeyi öldürttüğünüz için kınayacaklar sizi; utandırmak için sizi, bilge değilken, bilge diyecekler bana. Biraz bekleseydiniz, kendiliğinden çözülecekti iş; yaşını başını almış bir adamım çünkü; bunca yıl yaşamış, bir ayağı çukurda biriyim. Bu d dediklerimi hepimize değil, beni ölüme çarptıranlara söylüyorum.

Bir şeyim daha var onlara söylenecek Atinalılar; iyi söylev çekemediğim için, sizi kandıracak söylevler demek istiyorum, ölüme yargılandığımı sanacaksınız belki, elimden geleni ardıma komayıp, ne yapıp yapıp bu yargıdan kurtarmalıydım kendimi, diyeceksiniz. Hayır, Atinalılar, gereksiz bütün bunlar. İyi söylev çekemediğimden değil, atılganlığımdan, aldırışsızlığımdan, saygısızlığımdan ötürü, sizin hoşunuza gitsin diye, başka sanıklardan işitmeye alışık olduğunuz gibi ağlayıp sızlanmadığım.

için, kendime yakıştıramadığım bu ve buna benzer daha bir sürü şeyi yapmadığımdan ötürü çarpıldım ölüme. Ama az önce, özgür bir adama yakışmayan bir şeyi sakınca korkusuyla yapmadığım gibi, şimdi de kendimi böyle savunduğum için bir ezinç duymuyorum. Aşağılıklara katlanarak yaşamaktansa, kendimi savunduğum gibi savunarak ölmeyi daha çok severim. Çünkü, yargı yerlerinde de, savaş alanlarında da ne benim, ne başkasının, ne de kimşenin ölümünden kaçmak için her türlü şeye başvurmaya hakkı vardır. Savaşlarda çoğun görülür, bir kimse savutlarını, silâhlarını atmakla, kendini kovalayanlardan aman dilemekle kurtulabilir ölümünden. Ne türlü sakıncalar karşısında, her şeyi yapmayı, her şeyi demeyi göze aldıktan sonra ölümünden kurtulmak için buna benzemez nice nice yollar bulur insan. Güç olan ölümünden kaçınmak değil Atinalılar, kötülükten kaçınmaktır. Çünkü kötülük, ölümünden daha hızlı koşar. Bu durumda, ben yaşlı ve yavaş olduğum için ikisinden daha yavaş olanı yetişir bana; oysa beni suçlayanlar güçlü ve tezcanlı olduklarından, çabuk koşan kötülük yetişmiştir onlara. Sizin ölüme yargılı kıldığınız ben, çıkıp gideceğim şimdi buradan, onları da kötü ve öldürmen olarak yargılayacak gerçek; ben benim cezamı çeke-

rim, onlar da kendilerininkini çekerler. Bunun böyle olması gerekiyormuş; ne denir, her iş olacağına varır eninde sonunda.

XXX. — Bundan sonra size, beni cezaya c çarptıran size bir bilicilikte bulunmak isterim; çünkü ben şimdi insanların ölmezden önce geleceği en iyi okudukları, biliciliğe erdikleri kapıdayım. Beni ölüme yargılı kılan sizlere, siz yargıçlara şunu söylüyorum: Ölümümünden çok geçmeden, bana verdiğiniz cezadan daha ağır bir cezaya çarpılacaksınız siz. Beni ölüme yargılamakla, yaşamınızın hesabını soracaklardan kurtulacağınızı, onlarla ödeyeceğinizi umuyorsunuz. Ama kazın ayağı öyle değil, hiç ummadığınız bir şey gelecek başınıza. Şimdiye değin öne fırlamalarına size sezdirmeden engel d olduğum birçok kişinin karşınıza dikildiğini, sizlerden hesap sorduklarını göreceksiniz. İnsanları öldürmekle, sürdürdüğünüz kötü yaşamın kınanmasına engel olacağınızı sanıyorsanız, yanıyorsunuz. Denetleyicilerden bu türlü kurtulmak yolu pek etkili ve onurlu bir yol değildir; onlardan kurtulmanın en güzel ve kolay yolu, başkalarının ağzını kapayacak yerde, insanın kendini elinden geldiğince yükseltmesi, yetkin kılmasıdır. Beni ölüme yargılayan

sizlere, bu yüzden de sizlerden ayrılacağım şu sırada sizlere söylemek istediğim bilici sözleri işte bunlar.

XXXI. — Beni bu işten yüzümün akıyle çıkaranlarla, beni ölüme yargılı kılmayanlarla, yargıçlar işlemle uğraşırlarken, öleceğim yere gitmeden, sizlerle olup bitenler üstünde görüşmek isterdim. Azıcık daha bekleyin gönüldeşlerim, vakit varken görüşmemize engel olamaz kimse. Bugün başıma geleni nasıl yorumladığımı, gönüldeşlerime olduğu gibi anlatacağım sizlere. Gerçekte de yargıçlar, yalnız sizler yarışıksınız yargıç adına, olmayacak bir şey geldi başıma. Bütün yaşamım boyunca, en önemsiz işlerde bile bir kötülük yapacak olsam, içimdeki tanrıl, kutsal ses beni bundan alıkoymak için sesini duyurmaktan geri durmamıştır. Oysa bugün sizin de gördüğünüz gibi, kötülüklerin en kötüsü sayılabilecek bir şey geldi başıma. Ne bu sabah evden çıkarken, ne yargı yerinde, ne de sizlere söylemek istediğim sözleri derken alıkoymadı beni Tanrının belirtisi kutsal ses. Oysa birçok başka durumlarda konuşmamın tam ortasında durdurmuştur beni bu ses. Bugün, tersine, savunma sırasında davranışlarımın, sözlerimin arasına girmedi hiç. Bu susuş, bu çekinme nedendir dersiniz? Neden

olduğunu anlatacağım size. Bu, benim başıma gelenin bir iyilik olduğu su götürmez de ondan; iyice düşünecek olursak ölümün kötülük sayılması yanılığa düşmektir. Bunun en kesin kanıtı şudur: Benim yaptığım şey iyi bir şey olmasaydı, o belirti, o ses beni bundan alıkoymaktan geri durmazdı.

XXXII. — Ölümün bir iyilik olduğunu iyice umduracak başka nedenler de işte. İkisinden biri: Ya ölen kimse hiçliğe, yokluğa eriyor, hiç bir şey bilmez oluyor, ya da denildiği gibi, ölüm bir değişmedir, bulunduğumuz yerden canın, tinin bir başka yere göçmesidir. Ölüm her duygunun kısılması, sönmesiye, deliksiz ve düşsüz bir uykuya benzer bir uyku ise, ne eşsiz bir kazançtır ölmek! Bir insanın deliksiz ve düşsüz bir uyku çektiği gecelerden birini, yaşamının öbür geceleri ve gündüzleriyle karşılaştırmak için seçmek gerekseydi, bu gecedan daha güzel, daha iyi kaç gece geçirdiğini düşünüp taşındıktan sonra söylemek gerekseydi, herhangi bir yurttaşın değil, koca krallın bile böyle geceleri, geçirdiği öbür gecelere ve gündüzlere bakarak parmakla sayılabilecek kadar azdır, sanırım. Ölüm bu türlü deliksiz ve düşsüz bir uykuya benzer bir şeyse, bence büyük bir kazançtır; öyle ya, geri kalan

bütün zaman tek bir geceymiş gibi gelecek.

Öte yandan, ölüm bizi burdan başka bir yere götürecektir sanki bir geçitse, denildiği gibi, orda bütün insanlar bir arada toplanıyorlarsa, bundan daha büyük bir iyilik olur mu yargıçlar? Çünkü, sonunda, öteki dünyada, bu sözde yargıçlardan kurtulup doğruluğu sağla- 41 a
yan gerçek yargıçları, Minos'u, Rhadamanthüs'ü, Aiakos'u, Triptolemos'u, yaşamları süresince doğru davranmış olan bütün öteki yarı tanrıları bulacaksak, katlanmaya değmez mi bu yolculuk? Üstelik de insan orada, Orpheus'la, Musaios'la, Hesiodos'la, Homeros'la buluşursa parayla elde edilebilecek bir mutluluk mudur bu? Bütün bunlar doğruysa, bir değil, birkaç kez ölmeye razıyım. Hele Palamedes ile, Telamon'un oğlu Aias ile, bütün o eski zamanla- b
rın haksız bir yargı yüzünden ölen kahramanlarıyla orda görüşmek, konuşmak benim için ne güzel, ne eşsiz vakit geçirmektir! Öyle sanıyorum ki, kendi sonumu onların sonuyla karşılaştırmak da büyük bir tad olacak benim için. Ama en güzeli, burda yaptığım gibi, orda da, bilge değillerken, kendilerini bilge sananları, onların aralarındaki gerçek bilgeleri sorguya çekerek, sınavdan geçirecek günler yaşamaktan bambaşka bir tad alacağım. Büyük Troia seferinin önderi Odysseus'u ya da Sisyphos'u,

c kadınlı erkekli daha birçoklarını sınamak için insan neler neler vermez, yargıçlar? Onlarla konuşmak, görüşmek, onlarla bir arada yaşamak, onları sınamak sözle anlatılmaz bir tattır. Hem sonra, öteki dünyada bütün bunlardan dolayı ölüme çarpılmak diye bir şeyin olmadığı da su götürmez; buradakinden her bakımdan daha mutlu olmakla kalmayıp, denilen doğruysa insan orda ölmezliğe de kavuşuyor.

XXXIII. — Sizler de yargıçlar, ölüm karşısında iyi umutlara kapılmalısınız; şunu da kafalarınıza iyice koyunuz ki, iyi bir insana d yaşamı süresince de, öldükten sonra da hiç bir kötülük gelmez; Tanrılar korur onu. Benim sonum da öyle rasgele bir son değil; belgince görüyorum ki, şimdi ölmem, bütün acılardan kurtulmam benim için daha iyidir. Belirtinin beni hiç alıkomaması da bundandır. Beni cezaya çarptırırken, suçlarımlarken benim gibi düşünüyorlardı elbet; dokuncaya uğratmak, tedirgin etmek istiyorlardı beni, bu yüzden de kınanmalıdır onlar.

e Sizlerden dileyeceğim bir şey daha kaldı: Oğullarım büyüyünce Atinalılar, zenginliğin ya da erdemden önce başka bir şeylerin ardına düştüklerini görürseniz, ben sizlerle na-

sıl uğraşmışsam, sizler de onlarla öyle uğraşınız, cezalandırınız onları. Hiç bir şey değillerken, kendilerini bir şey sanırlarsa, ödevlerine boşverip, değerleri yokken kendilerinin bir şey olduklarını sanırlarsa, ben sizleri nasıl azarlayıp utandırmışsam, sizler de onları öyle azarlayıp utandırınız. Bunu yaparsanız, bana ve oğullarıma karşı doğru davranmış olursunuz. 42 a

. Ayrılmak zamanı geldi artık, yolumuza gidelim: Ben ölmeye, sizler de yaşamaya. Hangisi daha iyi? Tanrıdan başka kimse bilmez bunu.
